

TRAGÄDIN KUNDE HA FÖRHINDRATS

Varför stod Europa passivt och såg på hur en välorganiserad etnisk rensning krossade det multietniska Bosnien?

AV DANIEL LINDVALL

Den bilmekaniker som har hållit liv i min gamla Fiat under de tre år jag bott i Sarajevo har ett kors inristat på vänsterarmen och bara ett öra. Han fick korset inristat och örat avskuret av en vakt i ett koncentrationsläger i närheten av staden Foca i östra Bosnien. När han själv växte upp i Foca mindes han en liten idyllisk stad vid floden Drina med en övervägande muslimsk majoritet. Stadsbildens utmärktes av den unika Aladzamosken, uppförd på 1500-talet. Redan 1993 hade så gott som varenda muslim fördrivits från Foca och mosken jämnats med marken. De kroppsliga spårerna av tortyren han en gång utsatts för är så iögonfallande att hans historier inte kan betvivlas, ändå är hans digt råa humor så avledande att han ibland inte förefaller speciellt övertygande. Jag minns att jag var mer övertygad när jag för några år sedan mötte en grupp kvinnor som under kriget utsatts för systematisk våldtäkt. De bar inte enda fysiskt tecken som kunde vittna om sanningshalten i deras historier, men ändå utstrålade de synbart den smärta de en gång upplevt. Den bosniska konflikten är en tragedi som ännu söker sin sanning. Ett hundratals vittnen har gett sina vittnesmål i krigstribunalen i Haag, några förbrytare har fått sina domar och avtjänat sina straff runt om i världen, och i Bosniens parlament har ett förslag om en sanningsskommision diskuterats. Så länge den bosniska sanningen inte har fastställts så ligger dess historia som ett öppet sår och allt missbruk av den kan skada läkningsprocesserna. Omvärldens fördomar och brist på klarserende var en av Bosniens värsta fiender under konflikten och den grumliga bilden som världen skaffade sig av Bosnien då tycks fortfarande ha en farligt hallucinatorisk effekt. Problemet med bilden av kriget då som nu

är framförelle vår förståelse av etniska konflikter som ett allmänt fenomen. Vi minns kriget som en konflikt mellan serber, kroater och muslimer som gav sig på varandra för att ge igen för historiska oförrätter. Problemet med denna minnesbild är dess totala felgrepp av den etniska problematiken. Kärnan i konflikten uppkom nämligen inte först och främst ur en föreställd oförmåga till samlevnad mellan de etniska grupperna, utan i kampen mellan den civila staten och de enskilda individer som profiterade på de nationalistiska identiteterna. Jugoslavien gjorde i slutet av 80-talet ett krampaktigt försök att göra om det Tito-socialistiska systemet till en civil samhällsbyggnad, men detta försök underminerades effektivt av extremistisk serbisk och kroatisk nationalism. Den civila staten kunde helt enkelt inte hävda sig mot en politisk nationalism som hämtade näring ur hopplös fattigdom, utredd arbetslöshet och de korrumperade och svaga civila institutioner. För Bosnien blev denna kamp en fråga om liv och död. Tragiskt nog ville Europa inte ge sig på den underliggande problematiken; konflikten mellan svaga civila institutioner och nationalistiska agitatorer. Europas medier och etablissemang ansöt sig likgiltigt till föreställningen att det rörde sig om ett historiskt hat som tycktes rinna i venerna på de balkanska folk. »Så fort disciplinen hade försvunnit så blössade de där historiska haten upp igen...», hävdade Storbritanniens dåvarande premiärminister John Major och legitimerade därigenom den brittiska icke-interventionspolitiken. Samma författade åsikter blev populära bland journalister, politiker, akademiker och förståsigpåare över hela Europa. John Majors uttalande blottar en föreställning att

de etniska grupperna var av rent rasmassig karaktär och att individerna handla instinktivt i grupp. Det var legitimt att tala om folkgruppen på Balkan med samma nedvärderande rasistiska språkbruk som var kutym på trettiotaler. Bosniens inre kultur må ha varit komplex, men inte en enda konflikt med etnisk grund hade ägt rum i Bosnien, bortsett från andra världskriget. Mellan 1992 och 1995 dödades och skändades den bosniska multietniska tradition som överlevt i snart fem sekel, mitt framför ögonen på Europa. Freden som i november 1995 framförhandlades i Dayton USA gav den slutgiltiga dödsdomen till ett multietniskt Bosnien. Hercegovina. Landet delades i en serbisk och en muslimsk-kroatisk del och etniciteten blev institutionaliserad i all samhällsadministration (vilket knappast underlättar dagens försök att bygga en civil stat i Bosnien). Jag skulle vilja påstå att Europas ointresse att rädda det multietniska Bosnien avspeglade en djupgående oförmåga att hantera etnicitet utifrån de univiersella värden som vi själva förespråkar i den Europeiska deklARATIONEN för mänskliga rättigheter. När den franske filosofen Bernard-Henry Levi hävdade att idén om Europa dog i Sarajevo syftade han indirekt på att Europa visade sig vara fast i en nationalistisk perception och därför inkapabel att hantera situationen på annat sätt än att dela upp landet i etniciteter. Kanske är det vägran till insikt om denna svaghet som får Europas västanter att beskyllda USA-imperialismen för tragedin på Balkan. Låt oss försöka förstå någonting av vad som skedde i Bosnien. När Kroatien och Serbien 1989 hade fallit in i en nationalistisk eufori var den etniska samvaron fortfarande harmonisk i Bosnien och Hercegovina. I Sarajevo var mer än vart tredje